

A Zala megyei erdők állami tulajdonba vétele 1945-ben

A 600/1945. M. E. sz. földreformrendelet alapvető változást hozott az erdők tulajdonviszonyaiban is. Állami tulajdonba kerültek a nagybirtokosok erdői. Az államosítás előzményét, a végrehajtást és a jelentőségét szeretném méltatni — kitérve a vitás kérdésekre is — főleg zalai vonatkozásban.

A földbirtokviszonyok — az erdőterületek tekintetében — óriási aránytalanságot tükröztek: a párhordas erdőbirtoktól az Esterházy hitbizomány több megyére kiterjedő, százezer holdas erdőbirtokáig. Az államosítás előtti tulajdonjogi megoszlás a következőképpen alakult:

Megnevezés	Magyarország		Zala megye	
	kh	%	kh	%
Magánerdők	910 456	44,3	73 849,2	35,2
Állami erdők	106 922	5,2	147,5	0,1
Községi és városi (törvényhat.)	111 093	5,4	7 358,9	3,5
Alapítványi erdők	67 715	3,3	2 020,7	1,0
Egyházi erdők	281 517	13,7	28 764,5	13,7
Hitbizományi erdők	299 097	14,5	63 100,7	30,2
Közbirtokossági erdők	251 817	12,2	33 858,8	16,2
Részvénytársasági erdők	28 485	1,4	316,4	0,1
Összesen:	2 057 102	100,0	209 416,7	100,0

Az összes területből Magyarországon 12,6%, Zala megyében 24,8% az erdő. Zalában feltűnően nagy a hitbizományi erdők aránya, döntő jelentőségű volt a nagybirtok, állami erdőkről gyakorlatilag nem is beszélhetünk. A zalai erdők fatömege és minősége az országos átlag felett volt. Néhány nagybirtokon — Batthyány, Esterházy — színvonalas, a kort megelőző erdőgazdálkodás folyt, kiváló szakemberekkel. Ezek később az államosított erdők legértékesebb részei lettek.

1945-ig Zala megye összes erdeinek felügyeletét a szombathelyi erdőgazgatóság alá tartozó zalaegerszegi állami erdőfelügyelőség látta el. Az erdőgazdálkodás irányítását az erdőbirtokos végezte a szakemberek segítségével. A közbirtokossági és az üzembertviszertü erdőgazdálkodásra kötelezett magánerdőket állami járási erdőőrök kezelték.

A magyar erdőgazdaságokat 200,4 millió Pengő (1938 évi) háborús kár érte. Az erdőgazdasági épületek 20% -a elpusztult, 30% -a erősen megrongálódott. A belügyminiszternek 1945 nyarán kétszer kellett igen erősen fellépni az elszaporodott lopások megakadályozására. Zala megye erdeiben okozott háborús kár 1804 kh-on 50 510 m³ volt. A kisebb erdei vasutak és fűrészüzemek nagy része tönkrement. A felszabadulás után a legfontosabb feladat az újjáépítéshez szükséges faanyag megtermelése volt. Még az erdők államosítását is ennek kellett alárendelni. Ezért engedték meg a volt tulajdonosoknak, hogy a megkezdett termeléseket az államosítás után is folytathassák. Ezt az ország faellátása érdekében a kommunista párt: Vas Zoltán javasolta, aki ekkor Budapest közellátási kormánybiztosa volt.

A 600/1945. M. E. sz. rendelet 20. §-a szerint a „10—100 kh kiterjedésű erdők állami ellenőrzés mellett községi tulajdonba, a 100 kh-on felüli kiterjedésűek pedig állami tulajdonba kerültek. A Földművelésügyi Miniszter elrendelheti közbirtokossági erdő létesítését.” Az 5600/1945. FM végrehajtási rendelet és a későbbi FM rendeletek intézkedtek az erdők állami tulajdonba vételéről. Az erdőgazdasági ingatlanokon kívül a hozzájuk szervesen kapcsolódó üzemeket, vasutakat, fűrészeket és egyéb területeket is államosítani kellett. A rendeletek meghatározták az átvétel módját, a volt tulajdonos kötelességeit, a fahasználat gyakorlásának jogát és az erdészeti személyzet átvételét.

A megszületett állami erdők szükségessé tették az eddigi erdészeti szervezet átalakítását. 1945. VII. 1-től 11 erdőgazgatóság dolgozott az országban: Pécs, Kaposvár, Zalaegerszeg, Szombathely, Győr, Budapest, Balassagyarmat, Eger, Miskolc, Debrecen, Szeged székhellyel. Az erdőgazgatóságok — az addigi főleg igazgatási munka helyett — az üzemi munkát, az erdőgazdálkodást irányították az erdőgondnokságokon keresztül. A Zala megyei új erdőgazgatóság területén 28 erdőgondnokságot hoztak létre. Ezek nagy része azonos maradt a régi uradalmi gondnokságokkal, itt könnyebben indulhatott meg az állami munka.

Az erdők állami tulajdonba vételének előkészítését kezdetben Zala megyében is az erdőfelügyelőség, majd az erdőigazgatóság végezte. Összeírták a 100 kh-nál nagyobb erdőbirtokosokat: 97 volt, 196 400 kh területtel. A legnagyobb erdőbirtokosok Zala megyében: hg. Esterházy hitb. 42 594 kh, hg. Festetics hitb. 15 018,8 kh, Veszprémi püspökség 13 400,1 kh, Fraknoi gr. Esterházy János 4663,4 kh, Nagykanizsa megyei város 4343,8 kh, gr. Andrassy Sándor 3937,9 kh, hg. Batthyány Strattmann hitb. 3334,3 kh, gr. Esterházy Tamás 3230,4 kh, Nagykapornaki Apátság 2860,7 kh, gr. Teleki Tiborné 2679,2 kh.

Az átvétel sorrendjét az határozta meg, hogy honnan lehetett a legtöbb fát kitermelni az újjáépítéshez az elkövetkező időkben. Erdemes megemlíteni, hogy Lámfalussy Sándor — az Esterházy hitbizomány erdőgazdaságának vezetője, később egyetemi tanár — 1945. VI. 18-án az FM-hez írt levelében azt írja, hogy a „rendelet értelmében ennek az erdőbirtoknak az átvétele illetőleg átadása folyamatba teendő.” Javasolja, hogy az átvétel „Úgy az állam, mint a közérdek szempontjából . . . egyöntetű elvek alapján egymással összhangban történjék.” Támogatta az erdők államosítását.

Az átvétel napjáról értesítést küldött az erdőigazgatóság a birtokosnak és az illetékes Községi Földosztó Bizottságnak (KFB). Az állami tulajdonba vételt az FM és az erdőigazgatóság képviselői — mint „hatósági kiküldöttek” — hajtották végre a helyszínen az átadó és a KFB jelenlétében. Az átvételről kilenc pontos jegyzőkönyvet vettek fel, bő kimutatásokkal és leltárakkal. Ezek igen fontos dokumentumok, egy-egy erdőbirtok minőségéről és a gazdálkodás színvonaláról hű képet adnak. A nagy erdőbirtokokról elképesztő részletességgel készültek leltárak.

Az Esterházy hitbizomány központját és Sopron megyében lévő erdőit 1945. VIII. 3—4-én vették át. Zala megyében — az eddigi kutatások eredménye szerint — az első állami tulajdonba vett erdő salomvári Eitner Sándor nyilas képviselője volt. Az 1945. VII. 28-i átvételt így talán jelképes tettek is felfoghatjuk. Az átvétel után a szakszemélyzet tovább dolgozott, de most már nem a birtokosnak, hanem az államnak. 1945 év végére sikerült átvenni az erdőbirtokok zömét, 1946-ra már csak kisebb erdők maradtak. Zala megye egyik legnagyobb üzeme, a Kerkavölgyi RT Lenti és Csömödéri Fűrészüzem 1946. VII. 27-én került állami tulajdonba. Azért tolódott el az átvétel, mert az erdőigazgatóságnak szíves munkával be kellett bizonyítani, hogy az RT az Esterházy hitbizományhoz tartozik és így a földreformtörvény értelmében már államosítható.

Az átadók legtöbbször az erdészeti alkalmazottak voltak. Ilyenkor tulajdonképpen mindkét oldalon erdészek álltak, sőt leendő kollégák, ugyanis az állam átvette az erdészeti dolgozókat is. Kutatásunk során nem talákoztunk olyan esettel, hogy az erdészek ellenezték volna az államosítást, a kisebb erdőbirtokosok és tisztartók azonban sokszor tiltakoztak az államosítás ellen. Az ő érdekeltységük más volt, nem számíthattak állami szakszolgálatra.

Az állami tulajdonba vétel után a következőképpen alakult az erdők tulajdonjoga:

Megnevezés	Magyarország		Zala megye	
	kh	%	kh	%
Állami erdő	1 540 867	76,7	137 229	71,7
Magánerdők	149 770	7,4	21 850	11,4
Részvénytársasági	1 889	0,1	—	—
Egyházi erdők	7 276	0,4	76	0,1
Községi és közbirtokossági	308 824	15,4	32 282	16,8
Összesen	2 008 578	100,0	191 439	100,0

A községi és közbirtokossági erdők az állam kezelésében voltak, ezért megállapíthatjuk, hogy az állam szoros felügyelete alá került a magyar erdők döntő többsége.

1945-ben háromévi fatömeget vágtak le az újjáépítéshez. Háromféle termelés folyt: a régi birtokosé, a magáncégeké és az új állami termelések. A Zala megyében átvett természetvédelmi területek: Kisbálaton, Zalacsányban a díszkert, Csobánc-Szigliget várom, diszeli ösbükkös, Pusztaszentlászlón és Söjtörön Deák Ferenc emléktábla. Az átvett erdei vasutak hossza Zalában 117,5 km volt, az országban összesen 631,6 km. A leghosszabb a 84 km hosszú lenti és csömödéri vasút, amely ma is működik. Az átvett 12 zalai fűrészüzem közül, a Lentiben működő ma az ország egyik legkorszerűbb üzeme. Az államosított egyéb üzemek: 5 téglagyár, 3 mészégető, 2 bazalt bánya, 1 bauxit bánya, 3 mesterséges tógazdaság. 343 erdészházat, hivatalt és üzemi épületet vettek át. A vadászházak és a kastélyok a háború alatt nagyon nagy kárt szenvedtek. A volt tulajdonos hivatali helyeibe 22 helyen alakult új állami erdőgondnokság. 484 erdészeti alkalmazottat vett át az állam Zalában. Állandó munkások csak a jól szervezett nagybirtokokon dolgoztak. A vadászati jog az ország egész területén — néhány kivételtől eltekintve — az államra szállt.

Az átvételi jegyzőkönyvekben mindenkinek rögzítették a véleményét, ebből láthatjuk az eltérő törekvéseket. Az erdők államosítása demokratikus légkörben zajlott le, míg a földosztás néhol radikális jelleget öltött. A KFB-ok és a parasztság nagyrészt egyetértett a nagybirtokosok erdeinek államosításával, de az erdőkhöz tartozó réteket, szántókat sokhelyütt felosztották, sőt erdőket is kértek. E területek az alkalmazottak illetményföldjei és a fuvargazdaság ellátását szolgáló földek voltak, amik nélkülözhetetlenek a korszerű erdőgazdálkodáshoz. A kevés felosztható föld miatt a parasztság heves támadást indított ezekért a földekért. Sok vita volt a szűk, 25-30 m széles, erdők közé beékelte rétek miatt is, melyeknek felosztása zavarta volna az üzemi munkát és az erdők védelmét. Az erdészetek tiltakoztak a felosztások ellen, de nem a régi birtokos érdekében és nem a földreform ellen, hanem az erdők érdekében. Veres Péter is felszólalt az illetményföldek és a takarmányföldek védelmében. Zalában a sok erdő miatt kevés volt a felosztható szántóföld, ezért — a tárgyilagosság miatt el kell ismerni — a parasztság földhöz juttatása, akár az erdők rovására is politikai érdek volt, aminek érvényesítése sokhelyütt keserű vitákban történt.

A parasztság nehezen értette meg, hogy a volt tulajdonos miért termelheti a fát az átvétel után is? Olyan vád is érte a régi szakszemélyzetet, hogy 1945 nyarán miért használja még mindig a régi tulajdonos nevét és az miért van a helyén? Nagyon helyes volt, hogy a helyükön maradtak és helytálltak a nehéz időkben. A régi tulajdonos nevét pedig kénytelenek voltak használni, mert az erdők államosítása csak a nyár végén kezdődött el.

Osszegzőképpen megállapíthatjuk, hogy a felszabadulás után az első államosítók az erdészek, az első államosított üzemek pedig az erdőgazdaságiak voltak. Az új állami erdők megteremtették a szocialista erdőgazdálkodásunk feltételeit.

Szakács László

(Béres Ferencné felvétele)

Források: Zala megyei Levéltár, Erdőfelügyelőség, Erdőgazgatóság, Erdőrendezőség iratai. Új Magyar Központi Levéltár Budapest, XIX. K. gg. 1945.; *Barlai Ervin:* Erdőgazdaságpolitikai irányelvek, 1946.; *Barlai Ervin:* Erdőgazdaságunk a tervgazdálkodás tükrében. Különlenyomat a Magyar Technika 1947. okt. számából; *Béli József:* Az 1945-ös földreform végrehajtása Zala megyében. Zalai Gyűjtemény 4. szám 1977.

¹Ennek az írásnak közzétételével emlékeztetünk arra, hogy 1985. az *Erdők Éve*. (Szerk.)